

MEDIJŲ PSICHOLOGIJOS TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS FORMUOJANT PEDAGOGINIŲ SPECIALYBIŲ STUDENTŲ TOLERANTIŠKĄ POŽIŪRĮ Į VAIKUS, TURINČIUS NEGALIĄ, PROFESINIO MOKYMO PROCESĖ UKRAINOJE

Iryna Subashkevych, Vira Korniat

Lvovo Ivano Franko nacionalinis universitetas, Ukraina

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama pedagoginių specialybių studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo problema jų profesinio mokymo metu. Pažymima, kad Ukrainoje inkliuzinio ugdymo plėtojimo kontekste svarbu tobulinti aukštųjų mokyklų ugdymo procesą, siekiant parengti kompetentingus darbuotojus darbui su vaikais, turinčiais negalią. Analizuojamas pedagoginių specialybių studentų suformuotas tolerancijos lygis. Siūloma darbo su studentais sistema naudojant medijų psichologijos technologijas ir medijų išteklius mokymosi procese, eksperimentiškai patikrinamas jų panaudojimo ugdymo procese efektyvumas.

Esminiai žodžiai: *inkliuzinis ugdymas, vaikai, turintys negalią, tolerancija, medijų švietimas, medijų psichologijos technologijos, profesinis mokymas.*

Įvadas

Demokratizacijos procesus Ukrainos visuomenėje lydi daugybė pokyčių, kurie daro įtaką įvairioms gyvenimo sritims ir kuriais siekiama sudaryti palankias sąlygas kiekvieno visuomenės nario gyvybinei veiklai. Šiandien vis dar yra svarbu išspręsti pagalbos teikimo vaikui, kuriam reikalinga fizinės ir (ar) psichinės raidos korekcija, problemą, kad vaikas galėtų gyventi visavertį gyvenimą tokiomis sąlygomis, kurios užtikrintų jo orumą, skatintų visapusišką raidą, formuotų pasitikėjimą savimi, sudarant prielaidas aktyviam dalyvavimui visuomenės gyvenime („Dėl vaiko teisių“, 2009). ES šalys deda pastangas siekiant įtraukti neįgaliuosius į aktyvų visuomenės gyvenimą. Didelis Ukrainos valstybės laimėjimas yra tai, kad priimta daug teisės aktų („Dėl kai kurių Ukrainos teisės aktų, susijusių su neįgaliųjų teisių apsauga, pakeitimų“ (2017), „Dėl socialinių paslaugų“ (2018), ir pan.), kurie parodo jos pastangas gyventi pagal išsivysčiusių šalių

standartus. Tuo pačiu metu išlieka problemų dėl priimtų normų ir taisyklių įgyvendinimo. Todėl ypač svarbu ieškoti būdų, kurie paspartintų šį procesą.

Verta paminėti, kad pastaraisiais metais Ukrainoje buvo vykdoma daug veiklų, rodančių kokybinius tokių vaikų padėties pokyčius visuomenėje. Visų pirma, tai yra švietimo sistemoje vykdomos reformos – inkliuzinės ugdymo formos įdiegimas. Dabartinė Ukrainos valstybės politika ir priimami norminiai bei teisiniai pakeitimai padeda formuoti naują socialinę filosofiją vaikų ir suaugusiųjų, turinčių negalią, atžvilgiu. Tiek inkliuzinio ugdymo formos įdiegimas, tiek tinkamos mokymosi aplinkos sukūrimas prisideda prie to, kad kasmet daugėja neįgalių vaikų, besimokančių bendrojo ugdymo mokyklų lavinamosiose klasėse.

Ukrainoje sparčiai didėja specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų, įtrauktų į įprastą mokymosi procesą su vaikais, neturinčiais negalios, skaičius. Taigi, remiantis statistika, 2014–2015 m. m. Ukrainoje buvo 2 165 tokie specialiųjų poreikių vaikai, 2015–2016 m. m. – 2 720, 2016–2017 m. m. – 4 180, 2017–2018 m. m. – 9 470, o 2018–2019 m. m. – 11 866 vaikai. Per pastaruosius trejus metus inkliuzinių lavinamųjų klasių skaičius padidėjo 3,1 karto, mokyklų su inkliuzinėmis lavinamosiomis klasėmis skaičius išaugo 2,5 karto, o jose ugdomų vaikų skaičius padidėjo 2,8 karto (Statistiniai duomenys, 2019).

Tyrimo objektas – medijų psichologijos technologijos pedagoginių specialybių studentų profesinio rengimo procese Ukrainoje.

Tyrimo tikslas – empiriškai ištirti medijų psichologijos technologijų naudojimo veiksmingumą specialistų rengimo inkliuziniam ugdymui procese siekiant suformuoti tolerantišką studentų požiūrį į vaikus, turinčius negalią.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pedagoginių specialybių studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo problemą jų profesinio mokymo metu.
2. Remiantis tam tikrais kriterijais, empiriškai nustatyti pedagoginių specialybių studentų suformuotos tolerancijos vaikams, turintiems negalią, lygį.
3. Apibūdinti darbo su studentais sistemą naudojant medijų psichologijos technologijas bei medijų išteklius mokymosi procese ir eksperimentiškai patikrinti jų naudojimo efektyvumą ugdymo procese.

Teorinė problemos analizė

A. Kolupayeva inkliuziją aiškina kaip neįgalių vaikų įtraukimą į bendrojo ugdymo erdvę, mokyklų ir ugdymo proceso pritaikymą visiems mokiniam, ypač

turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. O inkliuzinis ugdymas aiškinamas kaip švietimo paslaugų sistema, grindžiama pagrindinės vaiko teisės į išsilavinimą ir teisės jį įgyti pagal savo gyvenamąją vietą užtikrinimo principu, numatančiu vaiko, turinčio negalią, ugdymą bendrojo ugdymo įstaigoje (Kolupayeva, 2009).

Analizuodama vaikų, turinčių negalią, padėtį visuomenėje, Ostrovska (2011) teigia, kad ilgą laiką Ukrainoje buvo vykdoma švietimo politika, grindžiama bendrojo lavinimo mokyklų įprastos raidos vaikams ir vadinamųjų specialiųjų mokyklų, skirtų specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, sistemos veikimo principais. Bendrosios mokyklos buvo neprieinamos vaikams, turintiems psichinių ir fizinių sutrikimų, jų sąveika su bendraamžiais ir galimybė bendrauti su jais buvo ribota. Dėl šios situacijos paplito ir išvirtino stereotipinis šališkas kitų žmonių požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus. Anot mokslininkės, inkliuzijos plitimas švietimo aplinkoje padės išlaisvinti vaikus nuo socialinės izoliacijos, paskatins jų bendravimą su įprastos raidos bendraamžiais ir prisidės prie pozityvaus, kantraus, tolerantiško ir lojalaus didesnės visuomenės dalies požiūrio formavimo.

Remdamiesi tarptautinių tyrimų išvadomis ir inkliuzinio švietimo patirtimi šalyje, Ukrainos tyrėjai tvirtina, kad tokia mokymosi forma yra naudinga ne tik neįgaliems vaikams, bet ir jų bendraamžiams bei tėvams. Ji prisideda prie empatijos ir tolerancijos ugdymo, objektyvaus savo sugebėjimų įvertinimo ir realistinio požiūrio formavimo (Ostrovska, 2011).

Norint suformuoti mokymosi aplinką, kurioje galėtų patogiai jaustis ir įprastos raidos, ir neįgalūs vaikai, reikia ypatingų visų ugdymo proceso dalyvių, o ypač ten dirbančių pedagogų, pastangų. Tai mokytojai ir mokytojų padėjėjai, rehabilitacijos terapeutai ir specialieji pedagogai, socialiniai pedagogai, praktine veikla užsiimantys psichologai ir kt. Taigi, aukštosioms mokykloms tenka užduotis išugdyti specialistus, turinčius atitinkamų kompetencijų dirbti su tokiais vaikais. Šią nuomonę patvirtina Myronova (2013), kuri pabrėžia, kad vaikų, turinčių negalią ir jos neturinčių, integruoto bendro mokymosi veiksmingumas priklauso nuo pedagogų, dirbančių bendrojo ugdymo įstaigose, specialaus parengimo, nors jų profesinės žinios, įgūdžiai ir gebėjimai neturėtų dubliuotis su žiniomis, įgūdžiais ir gebėjimais, susijusiais su *terapine pedagogika*, nes visi pedagogai turi užtikrinti gydomąjį ir lavinamąjį inkliuzinio ugdymo komponentą. Kadangi ugdytojai, mokytojai, psichologai, socialiniai pedagogai yra komandos, teikiančios psichologinę ir pedagoginę paramą inkliuzinėje aplinkoje, nariai, todėl būtina suformuoti atitinkamus jų profesinės kompetencijos komponentus.

Šiuo metu nėra patikimų ir mokslškai pagrįstų faktų apie įvairių tipų švietimo įstaigose dirbančių pedagogų poreikius inkliuzijos kontekste, tačiau tėvų ir praktikuojančių pedagogų prašymai rodo skubų tokių specialistų poreikį. Anot

Bondar (2018), norint praktiškai įgyvendinti neįgalių ir turinčių psichikos bei fizinės raidos iššūkių vaikų ugdymo idėją inkliuzinėje ugdymo aplinkoje, visų pirma reikia kryptingo įvairių specialistų rengimo aukštosiose mokyklose – psichologų, socialinių pedagogų, logopedų, mokytojų padėjėjų ir kitų – tai yra, būsimųjų pedagogų rengimo sistemos rekonstravimo atsižvelgiant į naujosios specialiojo ugdymo filosofijos paradigmas.

Dėl šios priežasties, siekiant parengti aukštos kvalifikacijos pedagogus profesinei veiklai inkliuzinėje aplinkoje, šiuolaikiniai inkliuzinio ugdymo procesai turėtų vykti kartu su mokymo planų, programų, mokymo turinio ir mokymo metodų tobulinimo procesais aukštojo mokslo įstaigose.

Šiandienos visuomenei reikia kvalifikuotų, socialiai kompetentingų, tolerantiškų specialistų, išmanančių šiuolaikines su inkliuzija susijusias problemas. Tuo pat metu aukštojo mokslo įstaigose vyrauja tradiciniai šių specialistų profesinio rengimo metodai, o tai neužtikrina tolerantiškos sąveikos formavimo inkliuzinėje aplinkoje efektyvumo, be to, nėra tinkamos metodinės ir dalykinės paramos šiai problemai spręsti.

Mūsų tyrimo kontekste svarbu išanalizuoti pedagogų, pasirengusių dirbti su neįgaliais vaikais, profesinio rengimo teorinę ir metodinę būklę.

Dabartinė pedagogų, galinčių dirbti inkliuzinėje aplinkoje, profesinio rengimo būklė

Pedagoginių specialybių darbuotojų rengimo sistemos analizė Ukrainoje, o konkrečiau, Lvovo Ivano Franko nacionaliniame universitete, rodo tiek fakulteto darbuotojų, tiek studentų pasirengimą įsisavinti novatoriškas švietimo technologijas formuojant naująją pedagogų, pasirengusių dirbti inkliuzinėje erdvėje, kartą. Toliau pateikiama lyginamoji akademinių dalykų sričių analizė pagal mokymo programas.

Taigi, rengiant ikimokyklinio ugdymo studijų programos (012) bakalauro laipsnio studentus su papildoma specializacija „Inkliuzinis ugdymas“, siūloma studijuoti tokius privalomus dalykus kaip „Ankstyvoji vaikų, turinčių raidos sutrikimų, diagnostika ir gydymas (korekcija)“, „Specialiosios pedagogikos pagrindai“, „Individualizuotas ir diferencijuotas mokymas“, „Pagalba inkliuzinėje aplinkoje“. Į papildomą „Logopedijos“ specializaciją įtraukiami šie dalykai: „Logopedija su praktiniais seminarais“, „Specialioji gramatikos mokymo ir rišliosios kalbos ugdymo metodika“, „Alternatyvioji komunikacija su sunkių kalbos sutrikimų turinčiais vaikais“, „Kalbos ir sensorinės sistemos bei jų sutrikimai“. Iš pasirenkamųjų studijų programos dalykų studentai turi galimybę pasirinkti dalykus, kurie padeda tobulinti kompetencijas, reikalingas taikant inovatyvias technologijas darbe su vaikais, turinčiais negalią, ir jų šeimomis, pavyzdžiui:

„Naujausios informacinės technologijos ikimokykliniame ugdyme“, „Psichologinės ir pedagoginės diagnostikos ir gydymo (korekcijos) pagrindai“, „Inkliuzinio ugdymo principai“, „Bendradarbiavimo su šeima teorija ir metodika“, „Inovatyvios technologijos ikimokykliniame ugdyme“, „Profesinis pedagogo tobulėjimas“.

Bakalauro laipsnio siekiantys studentai – būsimieji pradinų klasių mokytojai (studijų programa „Pradinis ugdymas“ (013)) turi galimybę įgyti papildomą specializaciją „Korekcinė psichopedagogika“. Studijų programoje numatyti šie privalomieji dalykai: „Inkliuzinio ugdymo principai“, „Korekcinė psichopedagogika ir jos metodai“, „Specialiųjų poreikių asmenų socializacijos pagrindai“, „Lavinamųjų klasių mokytojų padėjėjų naudojami metodai“, „Diferencijuotas mokymas ir standartizuotas vertinimas inkliuzinėje aplinkoje“. Studentai taip pat gali pasirinkti pasirenkamuosius dalykus: „Partnerystės pedagogika dirbant su tėvais“, „Psichodiagnostikos pagrindai“, „Pagrindiniai darbo su gabiais vaikais ir specialiųjų poreikių vaikais ypatumai ir metodai“.

Socialinę pedagogiką (6.010106) ir socialinį darbą (231) (studijų programa „Socialinė pedagogika“) studijuojantys ir bakalauro laipsnio siekiantys studentai profesinio ir praktinio mokymo cikle kartu su profesinėmis disciplinomis studijuoja tokius dalykus kaip „Inkliuzinio ugdymo principai“ (privalomieji dalykai), „Pagalba inkliuzinėje aplinkoje“ (pasirenkamieji dalykai) ir „Darbo su skirtingų funkcinių gebėjimų asmenimis organizavimo formos“ (privalomieji dalykai), „Socialinė parama žmonėms dienos centruose ir palaikomuosiuose apgyvendinimo centruose“ (pasirenkamieji dalykai). Kai kurie specialistų, pasirengusių dirbti su vaikais, turinčiais negalią, mokymo aspektai įtvirtinami studijuojant kitų studijų dalykų temas. Pavyzdžiui, dalykas „Socialinė ir teisinė gyventojų apsauga“ gali apimti temas, susijusias su inkliuzinės ugdymo formos įdiegimo ir funkcionavimo reguliavimo sistema. Toks požiūris paskatins studentų humanizmo formavimąsi, jų supratimą, kaip svarbu visiems vaikams užtikrinti vienodas galimybes mokytis.

Tikslinga apsvarstyti galimybę išplėsti „Specialiosios pedagogikos“ kursą dalykų moduliais, apimančiais metodinius pagrindus, apibrėžiančius inkliuzinį ugdymą, įvairius kiekvieno vaiko mokymo organizavimo metodus, nepriklausomai nuo jo psichinės ir fizinės raidos ypatumų, o kiekvieno metodo mokymo procese konkrečios temos tampa prioritetinėmis studijuojant mokymo metodus, naudojamus darbe su įvairios sveikatos būklės vaikais.

Tolerancijos sąvokos pagrindimas

Pastaruoju metu pedagoginėje literatūroje vis dažniau vartojamas terminas „tolerancija“, apibūdinantis pedagogų profesinę veiklą į vaiką orientuotos ir hu-

manistinės pedagogikos aspektu, ypač kalbant apie vaikus, turinčius negalią. Tolerancijos (lot. *tolerantia*) sąvoka dažnai interpretuojama kaip pakantumas. Tačiau istorinės ir kultūrinės raidos procese ši kategorija patyrė tam tikrų pokyčių, visų pirma susijusių su tarpasmeninių santykių pokyčiais visuomenėje.

Taigi Shalin (2002) toleranciją interpretuoja kaip pakantumą, atlidumą kitų žmonių nuomonėms, įsitikinimams ir elgesiui; kaip pagarbą kitų lygybei ar jos pripažinimą; kaip dominavimo ar smurto atsisakymą. Kitaip tariant, tai nuolatinės, tikslingos pastangos sukurti tokį informacinį lauką, kuris ugdytų individo ir visuomenės santūrų požiūrį, harmoniją ir bendradarbiavimą, taip pat emocinę mobilizaciją siekiant pritarimo.

Medijų psichologijos technologijos ugdymo procese aukštosiose mokyklose

Švietimo sistemos reforma apima naujų studentų mokymo ir auklėjimo technologijų diegimą. Viena iš alternatyvų gali būti medijų švietimo įdiegimas aukštojo mokslo švietimo erdvėje (McLuhan, 2002). Žiniasklaida sukuria sąlygas žmogaus tobulėjimui, įsisavinant platų informacijos spektrą. Tačiau tuo pat metu ji aktyviai formuoja klausytoją, žiūrovą, tai yra vartotoją (Medijų švietimo Ukrainoje įdiegimo koncepcija, 2016).

Mūsų naujovė būtent ir yra visiems studentams pristatyti „Medijų raštingumo pagrindų“ kursą, kuris leis kritiškai analizuoti pranešimus žiniasklaidoje, sąmoningai suvokti ir kritiškai analizuoti informaciją, atskirti realybę nuo jos virtualios simuliacijos, suvokti galios santykius, mitus ir jų skatinamus kontrolės tipus, tokių veiksmų priežastis, taip pat suprasti struktūrinius elementus, turinčius įtakos informacijai ir pan.

Pažymėtina, kad studijos aukštojoje mokykloje nėra tik dėstytojo jau paruoštų žinių „perkėlimas“ studentui, tai yra sąveika, būdas įgyvendinti ugdymo procesą ugdant studento asmenybę profesinių kompetencijų formavimo procese. Štai kodėl svarbu įdiegti **medijų psichologijos technologijas**: įvairių medijų – rašytinių, spausdintinių, elektroninių, TV, skaitmeninių – naudojimą, siekiant paveikti individą, jo vertybes ir pojūčius, jausmus ir valią, individualius ir tipologinius ypatumus, akademinę motyvaciją ir kt. (Subashkevych, 2016).

Siūlomos medijų psichologijos technologijos, pagrįstos reflektivia sąveika su medijų psichologijos veiksniais, prisideda prie sąmoningo individo požiūrio į vaikus, turinčius negalią, pokyčio, būtent:

- problemų, su kuriomis susiduria neįgalūs vaikai ir jų artimieji socializacijos procese, suvokimas;
- socialinių ir psichologinių medijų įtakos mechanizmų (sugestija, imita-

cija, įtikinėjimas, patraukimas, emocinis užkrėtimas, grupės kūrybiškumas, grupės galia, internalizacija, adaptacija) formuojant tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią, suvokimas;

- TV turinio, kaip galingos priemonės formuojant platesnės visuomenės nuomonę apie vaikus, turinčius negalią, analizė.

Tai suteikia galimybę studentams medijų praktikos būdu įgyvendinti individualią tipologinę vaikų, turinčių negalią, integracijos į Ukrainos bendrojo ugdymo įstaigas priegą. Štai kodėl mokant būsimuosius pedagogus, kaip bendrauti su vaikais, turinčiais negalią, reikėtų atsiminti, kad visuomenė ne visada yra pasirengusi priimti šiuos vaikus. Šiam tikslui pasirinkome keletą animacinių filmų, kurie įvairiais būdais gali būti naudojami dirbant su tėvais ir studentais, siekiant supažindinti juos su tokių vaikų ypatumais ir sumažinti nepasitikėjimą.

Medijų psichologijos technologijų įdiegimo tikslas ir laukiami rezultatai yra šių studentų kompetencijų suformavimas:

- gebėjimas dirbti inkliuzinėje erdvėje, tolerantiškai suvokti socialinius, fizinius, psichinius skirtumus;
- gebėjimas vykdyti profesinę veiklą inkliuzinėje aplinkoje, atsižvelgiant į vaikų, turinčių negalią, specifiką;
- gebėjimas dalyvauti kuriant ir įgyvendinant socialiai vertingą veiklą, plėtojant socialines iniciatyvas ir socialinius projektus, susijusius su paslaugų teikimu neįgaliems vaikams.

Studentų tolerancijos diagnostinio vertinimo metodai

Tiriant žinių apie toleranciją bei vertinamojo požiūrio į specialiųjų poreikių žmones lygį ir nustatant esamą vertybių sistemą buvo naudojami šie metodai: testas „Žinios apie toleranciją“ (Barbelko, 2013); „Portretinis vertybių klausimynas“ (PVK) (Schwartz, 1992); greitasis klausimynas „Tolerancijos indeksas“ (Soldatova, 1998). Taikyti metodai buvo išbandyti ir patvirtinti, jie atitinka pagrindinius tyrimo kriterijus (patikimumą, pagrįstumą ir vientisumą). Be to, jie atitinka studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, struktūrinius komponentus.

Šį pasirinkimą galima paaiškinti tuo, kad šie metodai atskleidžia mūsų studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, struktūrinius komponentus (1 lentelė).

**Studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią,
struktūriniai komponentai**

Komponentai	Rodikliai	Diagnostiniai testai / priemonės
Kognityvinis	Žinios, reikalingos tolerantiškam bendravimui su specialiujų poreikių vaikais; žinių išsamumas ir tvirtumas.	Testas „Žinios apie toleranciją“
Vertybini (aksiologinis)	Visuotinės žmogiškosios vertybės, nulemiančios individo požiūrį į išorinį pasaulį.	Schwartzo „Portretinis vertybių klausimynas“ (PVK)
Emocinis-vertinamasis	Teigiamas emocinis kito žmogaus, vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, suvokimas.	Greitasis klausimynas „Tolerancijos indeksas“

Kognityvinis komponentas leidžia mums nustatyti žinių apie tolerancijos sąvokos esmę, jos turinio supratimo lygį. Vertybini komponentas parodo žmogaus universaliųjų vertybių turėjimą (ar neturėjimą), jo požiūrį į tikrovę, socialinius veiksmus, poelgius, nulemia jo veiksmų sistemą. Emocinis-vertinamasis komponentas suteikia mums galimybę pamatyti supančios tikrovės, kitų žmonių, įskaitant neįgaliuosius, emocinį suvokimą (atmetimą).

Dalyviai

Tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo medijų psichologijos technologijomis tyrimas buvo atliktas Lvovo Ivano Franko nacionalinio universiteto Pedagoginio ugdymo katedros pagrindu tarp trijų specialybių studentų: socialinio darbo (studijų programa „Socialinė pedagogika“) (eksperimentinė grupė), ikimokyklinio ugdymo ir pradinio ugdymo (kontrolinė grupė). Atranka buvo grindžiama tuo, su kuo studentai dirbs ateityje. Pedagoginiame eksperimente dalyvavo 152 studentai. Eksperimentinę grupę (76 studentai) sudarė būsimieji socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, galintys dirbti ikimokyklinio ugdymo įstaigose, taip pat vidurinėse mokyklose, licėjuose, gimnazijose, atlikti socialinę ir edukacinę funkciją. Kontrolinę grupę (76 studentai) sudarė būsimieji ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogai ir vidurinių mokyklų mokytojai, dirbantys su tos pačios amžiaus grupės vaikais kaip ir eksperimentinės grupės studentai. Taigi, kiekybiškai ir kokybiškai grupės buvo identiškos, o tai mums leido tinkamai atlikti eksperimentinį darbą.

Tyrimo atikimas

Eksperimentinis darbas buvo atliekamas natūralioje universiteto ugdymo proceso aplinkoje ir jį sudarė šie etapai:

I etapas – 2017 m. rugsėjo mėn. visose studentų grupėse (tiek eksperimentinėje, tiek kontrolinėje grupėje) buvo atlikta pirmoji apklausa, siekiant nustatyti tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, lygį (apibendrinamasis vertinimas). Pirmajame tyrimo etape nustatėme suformuotos būsimųjų pedagogų tolerancijos lygį: pagal visus rodiklius šis lygis buvo žemas. Tai patvirtina tikslingo sistemingo darbo su studentais poreikį formuojant tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią.

II etapas – 2018 m. kovo–gegužės mėn. buvo vykdomas edukacinis eksperimentas, kuriame dalyvavo eksperimentinės grupės studentai (formuojamasis vertinimas) ir kurio esmė buvo medijų psichologijos technologijų panaudojimas formuojant studentų tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią, kurso „Medijų raštingumo pagrindai“ metu. Kontrolinės grupės studentams šis kursas nebuvo dėstomas, nes tai nėra numatyta studijų programoje. Atitinkamai jie neturėjo galimybės išsamiai susipažinti su tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, problema.

Antrajame etape buvo formuojamas eksperimentinės grupės studentų tolerantiškas požiūris į vaikus, turinčius negalią. Medijų psichologijos technologijos, skirtos formuoti studentų tolerancijai neįgaliems vaikams, buvo naudojamos mini paskaitų, grupinių užsiėmimų forma, kurių metu buvo peržiūrėti ir aptariami filmai, literatūros kūriniai, paveikslai, teatro spektakliai, vykdomos savanoriškos ir labdaringos veiklos, atliekami kūrybiniai namų darbai (esė rašymas). Pagrindinis tikslas yra sistemingai ir kryptingai auditorinėje ir neauditorinėje veikloje daryti įtaką studentams, jų dvasinėms vertybėms, gyvenimo tikslams, gebėjimui būti psichologiškai artimesiems kitiems žmonėms, norui padėti kitiems, siekiant aukšto lygio dvasinių poreikių pranašumo prieš materialinius ir dvasinių poreikių patenkinimo.

Pagrindiniai darbo su studentais būdai, be kita ko, apėmė vaizdo įrašų žiūrėjimą ir jų turinio analizę. Šiuo atveju animaciniai filmai yra optimalus medijų produktas, nes juos galima naudoti tiek su suaugusiaisiais, tiek su vaikais. Siekiant formuoti tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią, ir jų problemas, buvo pasitelkti šie animaciniai filmai: „La petite casserole d’Anatole“ / „Anatolio puodelis“, „Dovana“, „Pasakos. Neįprastas jaunesnysis brolis“, „Septynspalvė gėlė“, „Žuvytė Dorė“, „Cuerdas“ / „Stygos“, „Rūpestinga istorija“, „Tamara“, „Apie Dimą“, „Makropolis“, „Paryžiaus katedros kuprius“, „Mon petit frère de la lune“ / „Mano broliukas iš Mėnulio“.

III etapas – 2018 m. birželio mėn. atlikta dar viena apklausa visose tiriamųjų grupėse, siekiant nustatyti tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, lygio dinamiką.

Rezultatai ir diskusija

Dabar apsvaistykime trečiojo etapo, vėliau atlikto studentų tolerancijos vaikų, turinčių negalią, atžvilgiu lygio tyrimo (pakartotinės diagnostikos) rezultatus ir išanalizuokime eksperimentinės ir kontrolinės grupės rodiklių pokyčius. Rezultatai, gauti prieš eksperimento formuojamąjį etapą, laikomi rezultatais, gautais per pirmąjį vertinimą, o rezultatai, gauti po eksperimento formuojamojo etapo, – per antrąjį vertinimą.

2 lentelėje pateikiami suvestiniai duomenys, pagrįsti vidutinių rodiklių vertčių palyginimu (lyginamoji analizė pagal Studento t-testą), gauti prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo kontrolinėje ir eksperimentinėje grupėse.

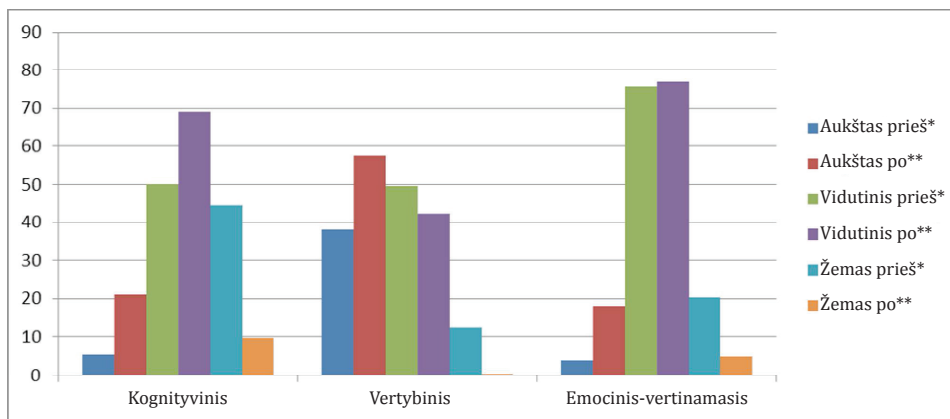
2 lentelė

Studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo lygis prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo pagal komponentus

Komponentai	Eksperimentinė grupė						Kontrolinė grupė					
	Aukštas (skaičius %)		Vidutinis (skaičius %)		Žemas (skaičius %)		Aukštas (skaičius %)		Vidutinis (skaičius %)		Žemas (skaičius %)	
	prieš*	po**	prieš*	po**	prieš*	po**	prieš*	po**	prieš*	po**	prieš*	po**
Kognityvinis	5,4	21,02	50,12	69,18	44,48	9,8	3,91	4,66	52,98	53,94	43,11	41,4
Vertybini (aksiologinis)	38,05	57,52	49,61	42,16	12,34	0,32	35,18	39,07	58,28	40,17	6,54	20,76
Emocinis-vertinamasis	3,9	18,13	75,84	77,09	2,26	4,78	4,74	7,51	71,12	67,09	24,14	25,4

Pastaba: * – duomenys, gauti prieš eksperimento formuojamąjį etapą (pirmajame duomenų segmente);

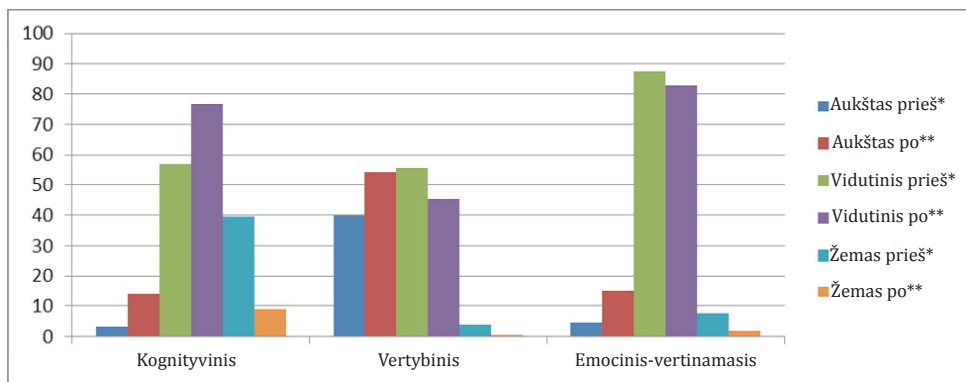
** – duomenys, gauti po eksperimento formuojamojo etapo (antrajame duomenų segmente).

Pastaba: * – duomenys, gauti prieš eksperimento formuojamąjį etapą (pirmajame duomenų segmente); ** – duomenys, gauti po eksperimento formuojamojo etapo (antrajame duomenų segmente).

1 pav. Studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, susiformavimo lygis prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo pagal komponentus (eksperimentinė grupė)

Palyginus rezultatus, gautus po eksperimento formuojamojo etapo, galima atsekti pokyčius, kurie įvyko studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo lygmenyse. Eksperimentinėje grupėje pokyčiai yra reikšmingesni nei kontrolinėje grupėje. Taigi, eksperimentinėje grupėje (1 pav.) studentų, turinčių aukštą tolerancijos lygį, skaičius padidėjo 14,23 %, o kontrolinėje grupėje (2 pav.) – 2,77 %. Studentų, kurių tolerancija maža, skaičius eksperimentinėje grupėje sumažėjo 15,48 %, o kontrolinėje grupėje – 0,66 %.

Pastaba: * – duomenys, gauti prieš eksperimento formuojamąjį etapą (pirmajame duomenų segmente); ** – duomenys, gauti po eksperimento formuojamojo etapo (antrajame duomenų segmente).

2 pav. Studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, susiformavimo lygis prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo pagal komponentus (kontrolinė grupė)

Palyginus duomenis prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo, paaiškėjo, kad eksperimentinėje grupėje vidutinė vertė reikšmingai padidėjo lyginant su kontroline grupe: eksperimentinėje grupėje ji padidėjo vidutiniškai 0,26, o kontrolinėje grupėje – 0,03. Nors kontrolinėje grupėje pastebimas studentų tolerancijos vaikų, turinčių negalią, atžvilgiu susiformavimas, tačiau perėjimas į aukštesnį lygį yra nereikšmingas.

Kitas empirinių duomenų kiekybinės analizės žingsnis buvo išsiaiškinti ryšį tarp greitojo klausimyno „Tolerancijos indeksas“ skalių rodiklių ir Schwartzo „Portretinio vertybių klausimyno“ (PVK) bei testo „Žinios apie toleranciją“ rodiklių. Toliau pateikiami statistiškai reikšmingi tiesinės koreliacijos duomenys pagal Pearsoną. Gauti rezultatai buvo apdoroti naudojant programinę įrangą STATISTICS (11.0 versija).

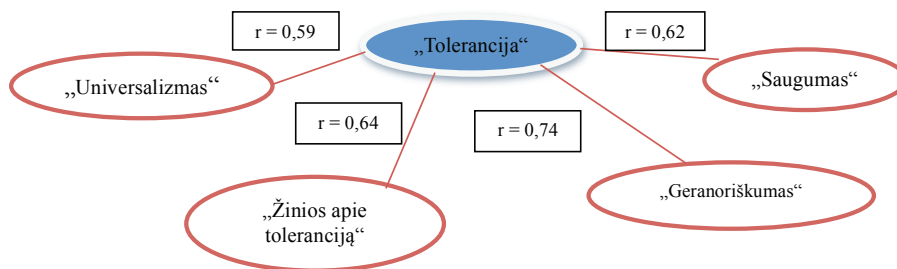
3 lentelė

Koreliaciniai ryšiai tiriamųjų grupėse

1 požymis	Koreliacijos koeficientas	2 požymis
Tolerancija	$r = 0,59^*$	universalizmas
	$r = 0,62^*$	saugumas
	$r = 0,64^*$	žinios apie toleranciją
	$r = 0,74^*$	geranoriškumas
	$r = -0,51^*$	galia
	$r = -0,57^*$	konformizmas
	$r = -0,66^*$	hedonizmas

Pastaba. * – $p \leq 0,01$.

Taigi, kaip parodyta 3 lentelėje, eksperimentinėje ir kontrolinėje grupėse buvo užfiksuoti šie tiesioginiai koreliacijos ryšiai tarp skalių: „tolerancija“ – „universalizmas“ ($r = 0,59$), „saugumas“ ($r = 0,62$), „žinios apie toleranciją“ ($r = 0,64$), „geranoriškumas“ ($r = 0,74$) (3 pav.).

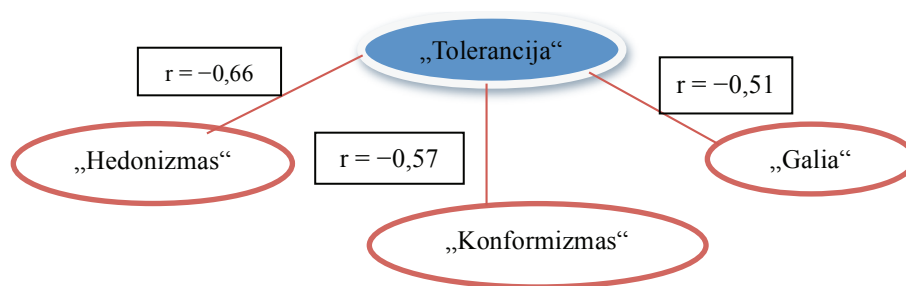

3 pav. Tiesioginiai koreliacijos ryšiai

Šis rezultatas yra gana akivaizdus, nes studentų tolerantiško požiūrio į neįgalius vaikus formavimas visų pirma priklauso nuo jų žinių apie toleranciją, gyvenimo ypatumus ir problemas, su kuriomis susiduria neįgalūs vaikai. Be to, tai taip pat priklauso nuo pačių studentų harmonijos, stabilumo, saugumo jausmo. Jiems svarbus ne tik jų pačių, bet ir artimųjų saugumas, šalies saugumas ir taika. Tokiems žmonėms ne mažiau vertinga harmonija, tvarka ir tyrumas, jie labiau nei kiti linkę į pedantiškumą. Geranoriškumo pagrindas yra geri darbai, kuriais siekiama užtikrinti artimųjų gerovę. Žmonės, teikiantys pirmenybę geranoriškumo vertybėms, dažniausiai rūpinasi artimų žmonių – šeimos narių, draugų, bendradarbių ir kolegų – laime ir gerove. Tokie žmonės vertina ištiki-

mybę, sąžiningumą, draugiškumą ir atsakomybę, jie stengiasi palaikyti žmones, kuriuos myli ir gerbia. Universalizmo vertybė turi motyvacinį tikslą – suprasti ir apsaugoti visų žmonių ir gamtos gerovę. Tiems, kurie laikosi universalizmo vertybių, nepaprastai svarbu teisingumas ir visų pasaulio žmonių lygybė. Dažniausiai šie žmonės yra aktyvūs kovotojai už teisingumą ir lygias teises, dažnai gina tautinių ir seksualinių mažumų, pažeidžiamų gyventojų grupių interesus. Šie žmonės gali kovoti už sveiką gyvenimo būdą ir už aplinkos gerinimą mūsų planetoje. Dažniausiai jie dalyvauja įvairiuose socialiniuose judėjimuose ir visuomeninėse asociacijose.

Taip pat nustatyti atvirkštiniai koreliacijos ryšiai tarp skalių: „tolerancija“ – „galia“ ($r = -0,51$), „konformizmas“ ($r = -0,57$), „hedonizmas“ ($r = -0,66$) (4 pav.).

4 pav. Atvirkštiniai koreliacijos ryšiai

Kuo daugiau dėmesio žmogus skiria galios vertybei, norui kaupti materialinius išteklius, pinigus ir užimti vadovaujamas pareigas, tuo mažesnis jo tolerancijos indeksas. Pastebimas konformistiškas elgesys: svarbu veikti atsižvelgiant į socialinius lūkesčius ir standartus. Tokie žmonės nėra pasirengę įsileisti neįgalų į savo aplinką. Jų nuomone, tokie vaikai turėtų lankyti specializuotas įstaigas. Kalbant apie hedonizmo vertybę, čia tikslas yra malonumas, juslinis pasitenkinimas. Žmonės, linkę į hedonizmą, didelę reikšmę teikia komfortui, atsipalaidavimui, geram ir sveikam miegui bei mitybai. Jiems svarbu gerai leisti laisvalaikį. Pramogos ir laisvalaikis yra būtini tokio žmogaus gyvenime. Jis negalvoja apie kitų problemas ir rūpesčius.

Išvados

Ukraina deda pastangas siekiant įtraukti neįgaliuosius į aktyvų viešąjį gyvenimą, kaip padarė ES šalys, tačiau susiduria su iššūkiu formuojant tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią, visuomenėje apskritai ir tarp specialistų, dir-

bančių su tokiais žmonėmis. Tai ypač svarbu pedagoginių specialybių studentams jų profesinio rengimo metu, nes tolerancija yra būdinga pedagogų profesinei veiklai į vaiką orientuotos ir humanistinės pedagogikos aspektu, ypač kai kalbama apie vaikus, turinčius negalią. Todėl yra svarbios naujos darbo su studentais formos, tokios kaip medijų psichologijos technologijos, kurios, naudojant įvairias medijas ir jų naudojimą grindžiant reflektivia sąveika su medijų psichologijos veiksniais, prisideda prie sąmoningo asmens požiūrio į vaikus, turinčius negalią, pokyčio.

Tyrimo ir eksperimentinio darbo metu eksperimentinėje grupėje sumažėjo studentų, turinčių žemą suformuotos tolerancijos neįgalių vaikų atžvilgiu lygį, skaičius, o studentų, turinčių aukštą suformuotos tolerancijos neįgalių vaikų atžvilgiu lygį, skaičius padidėjo. Kontrolinės grupės, kurioje nebuvo atliktas kryptingas darbas ugdant mokinių toleranciją vaikams, turintiems negalią, rodikliai reikšmingai nepasikeitė.

Remdamiesi lyginamąja įvertinimų analize pagal pagrindinius studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo rodiklius, galime daryti išvadą apie atlikto eksperimento efektyvumą ir teigiamus jo rezultatus.

Po sistemingo darbo su studentais, pasitelkiant medijų psichologijos technologijas, jie įgijo naujų kompetencijų: gebėjimą dirbti inkliuzinėje erdvėje, tolerantiškai suvokti socialinius, fizinius, psichinius skirtumus, gebėjimą vykdyti profesinę veiklą inkliuzinėje aplinkoje, atsižvelgiant į specifines vaikų, turinčių negalią, savybes; dalyvauti kuriant ir įgyvendinant socialiai vertingą veiklą, plėtoti socialines iniciatyvas, socialinius projektus, susijusius su paslaugų teikimu neįgaliems vaikams. Rezultatai leidžia daryti išvadą, jog medijų psichologijos technologijų panaudojimas kurso „Medijų raštingumo pagrindai“ metu yra efektyvus, nes antrojo įvertinimo rezultatai patvirtino teigiamą dinamiką eksperimentinėje grupėje, o tai visiškai atitinka teorines mūsų tyrimo nuostatas ir liudija apie studentų tolerancijos vaikams, turintiems negalią, formavimo efektyvumą naudojant medijų psichologijos technologijas kaip kurso „Medijų raštingumo pagrindai“ dalį.

Literatūra

- Barbelko, N. S. (2013). The relationship of intercultural tolerance with other cultural phenomena. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk: Pedagogical Sciences*, 10 (269), 245–253. State Institution “Taras Shevchenko NUL”.
- Bondar, V. (2019). *Education for children with special needs: research and perspectives*. Prieiga internete: http://www.fl-life.com/inclusion/?page_id=454
- Dehtyarenko, T. M. (2016). To the problem of professional and applied prepar-

- edness of graduates of higher educational institutions majoring in non-defectological specialties for work in the system of inclusive education. In *Education for children with special needs: from institutionalization to inclusion* (pp. 92–93). Vinnytsia: “Planer” LLC.
- Kolupayeva, A. A. (2009). *Inclusive education: realities and perspectives: a monograph*. Kyiv: “Summit Book”.
- McLuhan, M. (2002). *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*. New York: Gingko Press.
- Myronova, S. P., & Buyniak, M. G. (2006). The views of educators of special institutions on the problems of inclusive education. In *Collection of scientific papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University* (pp. 16–23). Kamianets-Podilskyi: Medobory.
- On amendments to several legislative acts of Ukraine (concerning protection of the rights of people with disabilities)* (2017). Law of Ukraine. Prieiga internete: https://rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62275
- On social services*. (2018). Law of Ukraine. Prieiga internete: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- Ostrovska, K. O., & Grabovska, S. L. (2011). Psychological features of the attitude of students of secondary schools towards inclusive education. In *Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of NAPSU, XIII, part 5* (pp. 77–85). Kyiv.
- Ostrovska, K., Ostrovskii I., & Korniat, V. (2018). Paauglių, turinčių autizmo spektro sutrikimų, socialiniai ir profesiniai įgūdžiai (Social and Professional Skills of Adolescents with Autism Spectrum Disorders). *Specialusis ugdymas / Special education*, 1(38), 61–105.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
- Shalin, V. (2002). Education and formation of the culture of tolerance. *History*, 11, 8–10.
- Soldatova, G. U. (1998). *Psychology of Interethnic Tension*. Moscow: “Smysl”.
- Statistic data (2019). Prieiga internete: <https://mon.gov.ua/en/statistichnidani>
- Subashkevych, I. R. (2016). *Formation of value-semantic sphere of students majoring in pedagogics using media-psychological technologies*. Lviv.

The Concept of Introduction of Media Education in Ukraine (revised) (2016).

Prieiga internete: <http://osvita.mediasapiens.ua>

UN Convention on the Rights of the Child (ratified by Law of Ukraine No. 1767-VI dated December 16, 2009).

**MEDIJŲ PSICHOLOGIJOS TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS FORMUOJANT
PEDAGOGINIŲ SPECIALYBIŲ STUDENTŲ TOLERANTIŠKĄ POŽIŪRĮ
Į VAIKUS, TURINČIUS NEGALIĄ, PROFESINIO MOKYMO
PROCESE UKRAINOJE**

Iryna Subashkevych, Vira Korniat

Lvovo Ivano Franko nacionalinis universitetas, Ukraina

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama pedagoginių specialybių studentų profesinio rengimo problema Ukrainoje, o konkrečiai – Lvovo Ivano Franko nacionaliniame universitete, dirbant su neįgaliais vaikais inkliuzinio ugdymo sąlygomis, kurios naudingos ne tik specialiųjų poreikių vaikams, bet ir jų bendraamžiams bei tėvams, nes tokia sąveika prisideda prie empatijos, tolerancijos ugdymo, objektyvaus savo galimybių įvertinimo, realistinio mąstymo formavimo. Tai taip pat padeda formuoti tokią ugdymo aplinką, kurioje patogiausiai jaustųsi tiek įprastos raidos, tiek neįgalūs vaikai.

Akcentuojamas poreikis tobulinti ugdymo procesą aukštojoje mokykloje, kad būtų parengti kompetentingi specialistai darbui su specialiųjų poreikių vaikais. Pateikiama lyginamoji dalykų analizė pagal skirtingas studijų programas: Pedagoginio ugdymo katedros ikimokyklinio ugdymo studijų programa (012); pradinio ugdymo studijų programa (013); socialinės pedagogikos (6.010106) ir socialinio darbo (231) studijų programa, taip pat medijų psichologijos technologijų, kaip priemonės, naudojamos formuojant tolerantišką požiūrį į tokius vaikus, diegimo tikslingumas dėstant šiuos dalykus.

Siūlomos medijų psichologijos technologijos (įvairių medijų – rašytinių, spausdintinių, elektroninių, TV, skaitmeninių – naudojimas ir jų įtaka individui, jo vertybėms ir pojūčiams, jausmams ir valiai, individualiems ir tipologiniams ypatumams, akademinė motyvacijai, socializacijai ir pan.) grindžiamos refleksyvia sąveika su medijų psichologijos faktoriais (medijų pasirinkimas, asmeninė patirtis, jautrumas medijų tekstams, kritinis mąstymas, susitapatinimas su me-

dijų asmeniu, TV turinio emociogeninis pobūdis, televizijos produkto kokybė, draugų ir šeimos narių medijų pasirinkimas, profesinis susidomėjimas TV turiniu, bendra kūryba), skatina sąmoningą požiūrį į vaikus, turinčius negalią, pasikeitimą. Tai apima: problemų, su kuriomis susiduria neįgalūs vaikai ir jų artimieji socializacijos procese, suvokimą; socialinių ir psichologinių medijų įtakos mechanizmų (sugestija, imitacija, įtikinėjimas, patraukimas, emocinis užkrėtimas, grupės kūrybiškumas, grupės galia, internalizacija, adaptacija) formuojant tolerantišką požiūrį į vaikus, turinčius negalią, suvokimą; televizijos programų turinio, kaip galingos priemonės formuojant platesnės visuomenės nuomonę apie vaikus, turinčius negalią, analizę.

Aprašomi studentų tolerantiško požiūrio į vaikus, turinčius negalią, formavimo lygio tyrimo metodai, tvarka ir rezultatai. Buvo naudojami šie metodai: testas „Žinios apie toleranciją“, Schwartzo „Portretinis vertybių klausimynas“ (PVK) ir greitasis klausimynas „Tolerancijos indeksas“. Eksperimentinis tyrimas buvo atliktas Lvovo Ivano Franko nacionalinio universiteto Pedagoginio ugdymo fakulteto pagrindu tarp šių studijų programų studentų: socialinio darbo (eksperimentinė grupė), ikimokyklinio ugdymo ir pradinio ugdymo (kontrolinė grupė). Pedagoginiame eksperimente dalyvavo 152 studentai.

Siūloma praktinių medijų produktų serija, kuri leis studentams įgyvendinti individualią tipologinę vaikų, turinčių negalią, integracijos į Ukrainos bendrojo ugdymo įstaigas prieigą pasitelkiant medijų praktiką. Štai kodėl mokydami būsimojus pedagogus bendrauti su vaikais, turinčiais negalią, turėtume prisiminti, kad visuomenė ne visada yra pasirengusi priimti šiuos vaikus. Tam tikslui autoriai parinko animacinių filmų seriją, kurią galima naudoti įvairiomis formomis dirbant su tėvais ir studentais, siekiant juos supažindinti su šių vaikų ypatumais ir sumažinti nepasitikėjimą. Siūlomas medijų turinys skatins inkluzijos plitimą ugdymo aplinkoje, padės išlaisvinti vaikus nuo socialinės izoliacijos, paskatins įvairių vaikų bendravimą ir prisidės prie pozityvaus, kantraus, tolerantiško ir lojalaus aplinkinių požiūrio formavimo.

Palyginus diagnostinius rezultatus, gautus prieš ir po eksperimento formuojamojo etapo, paaiškėjo, kad grupėse, kuriose sistemingai buvo formuojamas tolerantiškas požiūris į vaikus, turinčius negalią, naudojant medijų psichologijos technologijas, vidurkis tapo reikšmingai aukštesnis lyginant su grupėmis, kur toks darbas nebuvo atliekamas. Įvertinimų analizė pagal pagrindinius studentų tolerancijos vaikų, turinčių negalią, atžvilgiu formavimo rodiklius leidžia daryti išvadą, kad mūsų eksperimentas buvo efektyvus ir davė teigiamų rezultatų.

Taigi, inkluzinio ugdymo įdiegimas Ukrainoje parodė svarbią specialistų, pasirengusių dirbti su vaikais, turinčiais negalią, trūkumo problemą. Tai išskėlė pedagogų rengimo pagal praktikos aukštojoje mokykloje reikalavimus klausimą, taip pat aukštesnio lygio mokytojų praktikų, kurie įgis atitinkamų kompetencijų ir gebės teikti aukštos kokybės ugdymo paslaugas neįgaliems vaikams inkluzinėje ugdymo aplinkoje, rengimo antrosios pakopos studijų programose klausimą.

Autorės el. paštas susirašinėjimui: IRASUB@ukr.net

USING MEDIA-PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES TO FORM TOLERANT ATTITUDE TOWARDS CHILDREN WITH DISABILITIES IN PEDAGOGICAL SPECIALISTS IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING IN UKRAINE

Iryna Subashkevych, Vira Korniat
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract

The article deals with the problem of the formation of a tolerant attitude towards children with disabilities in students of pedagogical specialties during their professional training. It is noted that in the context of the development of inclusive education in Ukraine, it is important to improve the educational process of the higher education institutions in order to train competent staff ready to work with children with disabilities. The level of tolerance formed in students of pedagogical specialties is analysed. The system of working with students using media-psychological technologies and media resources in the learning process is proposed; the effectiveness of their use in the educational process is experimentally verified.

Keywords: *inclusive education, children with disabilities, tolerance, media-education, media-psychological technology, professional training.*

Introduction

The democratization processes in the Ukrainian society are accompanied with a number of changes that affect various spheres of life and are aimed at creating favourable conditions for the life-sustaining activity of each member of society. Today, it is still important to resolve the issue of providing assistance to a child who needs remedy (correction) of his/her physical and (or) mental development in order to be able to lead a full-fledged life in conditions that ensure his/her dignity, promote comprehensive development, form self-confidence by creating the preconditions for active participation in life of the society ("On the Rights of the Child", 2009). The EU countries have already worked their way and involved persons with disabilities in active public life. A great achievement of the state of Ukraine is the adoption of a number of legislative acts (Laws "On amendments to several legislative acts of Ukraine concerning protection of the

rights of people with disabilities” (2017), “On Social Services” (2018), etc.), which demonstrate its efforts to live by the standards of developed countries. At the same time, problems remain with the implementation and enforcement of the adopted norms and rules. Therefore, the search for the ways that would accelerate this process is especially relevant.

It is worth noting that in recent years in Ukraine, a number of activities have been carried out that indicate qualitative changes in the situation of such children in society. First of all, these are the reforms being implemented in the system of education: the introduction of an inclusive form of education. The current state policy of Ukraine and the adoption of regulatory and legal changes contribute to the formation of a new social philosophy concerning children and adults with disabilities. Both the introduction of an inclusive form of education and the creation of appropriate learning environment contribute to the annual increase in the number of children with disabilities who study in mainstream classes at general educational institutions.

In Ukraine, the number of children with special educational needs involved in mainstream learning process with healthy children tends to increase rapidly. Thus, according to statistics, in 2014/2015 academic year (a.y.) there were 2.165 such children with special needs in Ukraine, in 2015/2016 a.y. – 2.720, in 2016/2017 a.y. – 4.180, in 2017/2018 a.y. – 9.470, and in 2018/2019 a.y. – 11.866 children. Within the last three years, the number of inclusive mainstream classes has increased 3.1 times, the number of schools with inclusive mainstream classes has increased 2.5 times, and the number of children receiving education there has increased 2.8 times (Statistic data, 2019).

Target of research: media-psychological technologies in the process of professional training of specialists in pedagogical specialties in Ukraine.

Goal of research is to empirically investigate the effectiveness of the use of media-psychological technologies in the process of training specialists for inclusive education in order to form students’ tolerant attitude towards children with disabilities.

The Objectives are to:

1. Analyse the problem of forming a tolerant attitude towards children with disabilities in students of pedagogical specialties during their professional training.
2. Empirically determine the level of tolerance for children with disabilities formed in students of pedagogical specialties according to relevant criteria.
3. Describe the system of working with students using media-psychological technologies and media resources in the learning process, and

experimentally verify the effectiveness of their use in the educational process.

Theoretical analysis of the problem

Kolupayeva interprets inclusion as the involvement of children with disabilities in a general (mainstream) education space, adaptation of schools and educational process to the needs of all schoolchildren, in particular those with special educational needs. Meanwhile, inclusive education is explained as a system of educational services based on the principle of ensuring the fundamental right of children to education and the right to acquire it at his/her place of residence, which envisages the education of a child with disability(ies) in a general educational institution (Kolupayeva, 2009).

When analysing the status of children with disabilities in society, Ostrovska (2011) states that for a long period of time in Ukraine there has been an educational policy based on the principles of operation of the system of general secondary schools for “healthy” children and the so-called ‘special’ schools for “children with special educational needs”. General schools were inaccessible to children with mental and physical disorders, their interaction with peers and the ability to communicate with them was limited. That situation has led to the dissemination and adoption of the stereotype of a biased attitude towards children with special educational needs from the perspective of other people. According to the scholar, the spread of inclusion in the educational environment will help release these children from social isolation, will promote their healthy interaction with “normal” children, and will contribute to the development of a positive, patient, tolerant, and loyal attitude on the part of the wider public.

Based on the findings of international research (Lipsky & Gartner (1997), Lupart (1998), etc.) and on the experience of inclusive education in this country, Ukrainian researchers argue that such a form of learning is useful not only for children with disabilities, but also for their peers and parents. It contributes to the development of empathy, tolerance, objective assessment of one’s own abilities, and the formation of a realistic outlook (Ostrovska, 2011).

The formation of a learning environment in which both healthy children and children with disabilities can feel comfortable, requires an extraordinary effort from all participants of the educational process, but first and foremost, from educators who work there. These are teachers and teacher assistants, rehabilitation therapists and special education (resource) teachers, social educators, practical psychologists, and others. Hence, higher educational institutions are faced with the task of training the professionals who have relevant competencies for working with this category of children. This opinion

is confirmed by Myronova (2013) who emphasizes that the effectiveness of integrated co-learning of children with disabilities and those without disabilities depends on special training of the educators who work at mainstream educational institutions, though their professional knowledge, skills and abilities should not duplicate those related to therapeutic pedagogy, since all educators have to ensure the remedial and developmental component of inclusive education. As far as educators, teachers, psychologists, social educators are members of the team providing psychological and pedagogical support in the inclusive environment, this requires the formation of appropriate components of their professional competence.

Today, we do not have credible and scientifically grounded facts about the needs of the teaching staff working in various types of educational institutions in the context of inclusion, but requests from parents and practicing educators show an urgent need for such specialists. According to Bondar (Bondar, 2018), the practical implementation of the idea of teaching children with disabilities and with mental and physical developmental challenges in the inclusive educational environment requires, first of all, targeted training of cross-sectional professionals at higher educational institutions: psychologists, social educators, speech therapists, teacher assistants, etc., that is, reconstruction of the system for training future educators taking into account the paradigms of the new philosophy of special education.

Therefore, today's innovative processes in inclusive education should take place along with the processes of improving the curricula, syllabi, content of education and teaching methods at higher educational institutions in order to train highly qualified pedagogical specialists ready for professional activity in the inclusive environment.

Today's society needs professionals who are skilled, socially competent, tolerant, and knowledgeable in the contemporary problems related to inclusion. At the same time, traditional approaches in their professional training predominate at higher educational institutions, and this does not ensure the effectiveness of forming tolerant interaction in the inclusive environment, and there is no adequate methodological and content support for solving this problem.

In the context of our study, it is important to analyse the theoretical and methodological status of professional training of pedagogical specialists ready to work with children with disabilities.

The current status of professional training of pedagogical specialists able to work in an inclusive environment

The analysis of the system of training specialists in pedagogical specialties in Ukraine, namely at Ivan Franko National University of Lviv, shows the readiness of both faculty staff and students to master innovative educational technologies on the way towards forming a new generation of educators ready to work in the inclusive space. A comparative analysis of academic subject areas according to the curricula is presented below.

Thus, while training bachelor degree students majoring in “Pre-school Education” (012) with additional specialization in “Inclusive Education”, it is proposed to study such compulsory subjects as “Early diagnosis and remedy (correction) of children with developmental disorders”, “Fundamentals of special pedagogy”, “Individualized and differentiated instruction”, “Assistance in the inclusive environment”. For additional specialization in “Speech Therapy”, the following course units are included: “Speech therapy with a hands-on workshop”, “Special methodology for teaching grammar and developing coherent speech”, “Alternative communication with children with severe speech disorders”, “Speech and sensory systems and their disorders”. In the elective part of the curriculum courses, students have an opportunity to choose the subjects that contribute to the development of competencies required for implementing innovative technologies in their work with children with disabilities and their families, such as: “Latest information technologies in pre-school education”, “Fundamentals of psychological and pedagogical diagnostics and remedy (correction)”, “Principles of inclusive education”, “Theory and methodology of cooperation with families”, “Innovative technologies in pre-school education”, “Professional development of an educator”.

Bachelor degree students – future primary (elementary) school teachers (majoring in “Primary Education” (013)) have the opportunity to obtain additional specialization in “Remedial Psycho-pedagogy”. The curriculum provides for the study of such compulsory subjects as: “Principles of inclusive education”, “Remedial psycho-pedagogy and its techniques”, “Fundamentals of socialization of persons with special needs”, “Methods used by teacher assistants working in a mainstream class”, “Differentiated teaching and standardized assessment in the inclusive environment”. In the elective part, students can choose among the following courses: “Partnership pedagogy for working with parents”, “Fundamentals of psycho-diagnostics”, “Key features and methods of work with gifted children and children with special needs”.

The educational professional program for training Bachelor students who major in “Social Pedagogy” (6.010106) and “Social work” (231) (educational

program “Social Pedagogy”), in the cycle of professional and practical training, alongside professional disciplines, includes the study of such courses as “Principles of inclusive education” (compulsory part), “Assistance in the inclusive environment” (elective part) and “Forms of organization of work with persons with different levels of functional abilities” (compulsory part), “Social support of people in day care centres and supported accommodation centres” (elective part). Some aspects of the training of specialists ready to work with children with disabilities are enhanced by certain topics while studying other course units. For example, the course on “Social and legal protection of the population” may include the topics of regulatory framework for the introduction and functioning of inclusive form of education. This approach will foster the formation of humanism in students, their understanding of the importance of equal access to education by all children.

It is expedient to consider expanding the course on “Special pedagogy” with content modules that include methodological foundations for defining inclusive education, a variety of approaches to the organization of training of each child, regardless of his/her mental and physical developmental peculiarities; and within the process of teaching each method, specific topics are prioritised for the study of teaching methods used in work with children with various medical conditions.

Justification of the concept of “tolerance”

Recently, the term “tolerance” has been increasingly used in pedagogical literature, which characterises the professional activity of educators from the standpoint of child-centred and humanistic pedagogy, especially when it comes to children with disabilities. The concept of “tolerance” (from the Latin *tolerantia*) is often interpreted as patience. However, in the process of historical and cultural development, this category has undergone some changes, associated primarily with changes in interpersonal relationships in society.

Thus, Shalin (Shalin, 2002) interprets tolerance as patience, leniency for other people’s opinions, beliefs, and behaviour; as respect or recognition of the equality of others; as renunciation of domination or violence. In other words, constant, purposeful efforts to create such an information field that would cultivate in an individual and society the self-restraint attitude, harmony and cooperation, as well as emotional mobilisation for consent.

Media-psychological technologies in the educational process at higher education institutions

The reform in the education system involves the introduction of new technologies for the training and upbringing of student youth. One of the alternatives may be the introduction of media education in the educational space of higher education (McLuhan, 2002). Mass media create conditions for human development, mastering of a wide range of information. However, at the same time, they actively form the listener, viewer, that is, the consumer (The Concept of the Introduction of Media Education in Ukraine, 2016).

It is our innovation to introduce the study course on “Fundamentals of media literacy” for all students, which will allow them to critically analyse media reports, to consciously perceive and critically analyse information, to separate reality from its virtual simulation, to comprehend the relations of power, myths and types of control they foster, causes of such actions, as well as to understand the structural elements that affect information, etc.

It should be noted that studying at a higher educational institution is not just a process of “transferring” ready-made knowledge from a teacher to a student, it is an interaction, a way of implementing an educational process for the development of a student’s personality in the process of forming his/her professional competencies. That is why the implementation of **media-psychological technologies** is important: the use of various media – written, printed, electronic, TV, digital ones – for influencing an individual, his/her values and senses, affection and volition, individual and typological peculiarities, academic motivation, etc. (Subashkevych, 2016).

The proposed media-psychological technologies based on the reflexive interaction with the media-psychological factors, contribute to a conscious change in the attitude of the individual towards children with disabilities, namely:

- awareness of the problems faced by children with disabilities and their relatives, which arise in the process of their socialization;
- awareness of social and psychological mechanisms (suggestion, imitation, persuasion, attraction, emotional contagion, group creativity, group power, internalization, adaptation) of the influence of media on the formation of a tolerant attitude towards children with disabilities;
- analysis of the TV content as a powerful tool for shaping the opinion of the wider public about children with disabilities.

This enables students to implement an individual-typological approach to the integration of children with disabilities in general educational institutions

of Ukraine with the help of media practices. That is why, while training future educators on how to interact with children with disabilities, one should remember that society is not always ready to accept these children. To do this, we have selected a series of animated films (cartoons) that can be used in various forms of working with parents and students in order to familiarize them with the peculiarities of this category of children and to reduce distrust.

The goal and expected results after the implementation of media-psychological technologies is the formation of the following competencies in students:

- ability to work in an inclusive space, tolerantly perceive social, physical, mental differences;
- ability to conduct professional activities in an inclusive environment, taking into account the specifics of children with disabilities;
- ability to participate in the development and implementation of socially valuable activities, in the development of social initiatives, social projects related to the provision of services to children with disabilities.

Methods of diagnostic assessment of students' tolerance

The following methods were used to study the level of knowledge about tolerance, evaluative attitude towards people with special needs, and to identify the existing system of values: "Knowledge of Tolerance" test (Barbelko, 2013); Schwartz's "Portrait Values Questionnaire" (PVQ) (Schwartz, 1992); express questionnaire "Tolerance Index" (Soldatova, 1998). The applied methods have been tested and endorsed, and they meet the main criteria of the research (reliability, validity and integrity). In addition, they correspond to the structural components of students' tolerant attitude towards children with disabilities (Table 1).

This choice can be explained by the fact that these techniques reveal the structural components of our students' tolerant attitude towards children with disabilities (Table 1).

Table 1

Structural components of students' tolerant attitude towards children with disabilities

Components	Indicators	Diagnostic tests/tools
Cognitive	knowledge required for tolerant interaction with children with special needs; completeness and strength of knowledge.	"Knowledge of Tolerance" Test
Value-based (axiological)	universal human values that determine the attitude of an individual to the outside world.	Schwartz's "Portrait Values Questionnaire" (PVQ)
Emotional-evaluative	positive emotional perception of another person, a child with special educational needs.	Express questionnaire "Tolerance Index"

The cognitive component allows us to determine the level of knowledge about the essence of the concept of "tolerance", an understanding of its content. The value-based component shows the presence (or absence) of universal values in a person, his/her attitude to reality, social actions, deeds, determines the system of his/her actions. The emotional-evaluative component enables us to see the emotional perception (rejection) of the surrounding reality, of other people, including people with disabilities.

Participants

The research on the formation of tolerant attitude towards children with disabilities by the means of media-psychological technologies was conducted on the basis of the Pedagogical Education Department of Ivan Franko National University of Lviv among students in three majors: Social Work (educational program "Social Pedagogy") (experimental group), Pre-school Education and Primary Education (control group). The sampling was based on whom the students are going to work with in the future. 152 students participated in the pedagogical experiment. The experimental group (76 students) included future social educators, social workers who can work in preschool educational institutions, as well as in secondary schools, lyceums, gymnasiums, performing a social and educational function. The control group (76 students) consisted of future educators of preschool educational institutions and teachers of secondary schools who work with the same age group of children as the students in the experimental group. Thus, in quantitative and qualitative terms, the groups were identical, which allowed us to conduct experimental work at the appropriate level.

Procedure

The experimental work was carried out in the natural environment of the educational process at the University and consisted of the following stages:

Stage I – in September 2017, the first survey was conducted in all groups (both experimental and control groups) of students to determine the level of tolerant attitude towards children with disabilities (summative assessment). In the first stage of the research we were able to determine the level of the formed tolerance of future educators: according to all indicators, this level is low. This confirms the need for purposeful systematic work with students aimed at forming their tolerant attitude towards children with disabilities.

Stage II – in March-May 2018, the educational experiment was conducted involving the students of the experimental group (formative assessment), the essence of which was the use of media-psychological technologies to form students' tolerant attitude towards children with disabilities within the framework of the course "Fundamentals of Media Literacy". The students in the control group did not attend that course, because it is not provided for in the curriculum. Accordingly, they did not have the opportunity to familiarize themselves in detail with the problem of tolerant attitude towards children with disabilities.

During the second stage, tolerant attitude towards children with disabilities was formed in the students of the experimental group. Media-psychological technologies aimed at forming students' tolerance for children with disabilities were applied in the form of mini-lectures, group classes where films, literary works, painting, theatrical performances were reviewed and discussed, conducting volunteer and charitable activities, fulfilling creative homework (writing essays). The main purpose is to exert a systematic and purposeful influence on student youth in the course of in-class and extracurricular work, on their spiritual values, life-purpose orientations, the ability to be psychologically close to other people, the desire to help others, to achieve a high level of superiority of spiritual needs over material ones, and spiritual satisfaction.

The basic techniques used in working with students, include, among others, viewing and analysing the content of videos. In this case, cartoons are the optimal media product because it can be used with both adults and children. In order to develop a tolerant attitude towards children with disabilities and their problems, the following cartoons were used: "La petite casserole d'Anatole / Anatole's Little Saucepan", "The Present", "Fairy tales. Unusual younger brother", "The Flower of Seven Colours", "Finding Dory", "Cuerdas / Strings", "Careful story", "Tamara", "About Dima", "Macropolis", "The Hunchback of Notre Dame", "Mon petit frère de la lune / My Little Brother From The Moon".

Stage III – in June 2018, the subsequent survey was conducted in all groups of subjects to determine the dynamics in the level of tolerant attitude towards children with disabilities.

Results and discussion

Now let us consider the outcomes of the third stage, the subsequent survey (re-diagnosis) of the level of students' tolerance towards children with disabilities, and analyse changes in the indicators of the experimental and control groups. The results obtained before the forming stage of the experiment are considered as those obtained during the first assessment, and the results obtained after the forming stage of the experiment – during the second assessment.

Table 2 presents the summary data based on the comparison of average values of indicators (comparative analysis by Student's t-test), obtained before and after the forming stage of the experiment in the control and experimental groups.

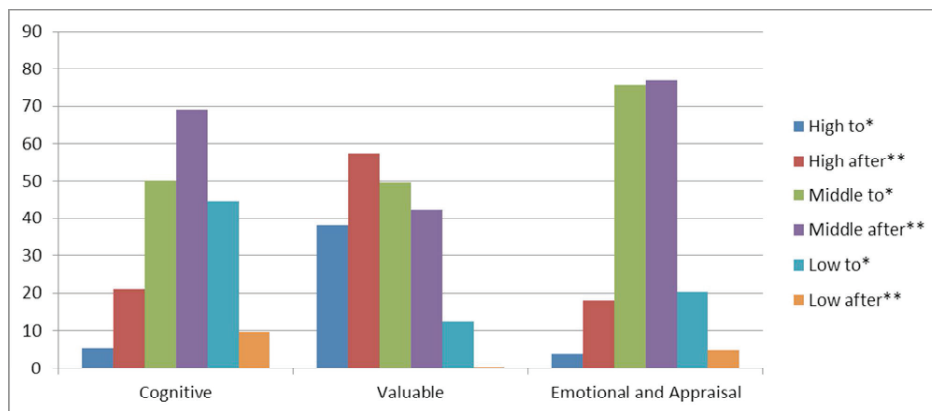
Table 2

Level of the formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities before and after the forming stage of the experiment, by components

Components	Experimental group						Control group					
	High (number in %)		Average (number in %)		Low (number in %)		High (number in %)		Average (number in %)		Low (number in %)	
	before*	after**	before*	after**	before*	after**	before*	after**	before*	after**	before*	after**
Cognitive	5.4	21.02	50.12	69.18	44.48	9.8	3.91	4.66	52.98	53.94	43.11	41.4
Value-based (axiological)	38.05	57.52	49.61	42.16	12.34	0.32	35.18	39.07	58.28	40.17	6.54	20.76
Emotional-evaluative	3.9	18.13	75.84	77.09	20.26	4.78	4.74	7.51	71.12	67.09	24.14	25.4

Note: * – data obtained before the forming stage of the experiment (in the first segment of data);

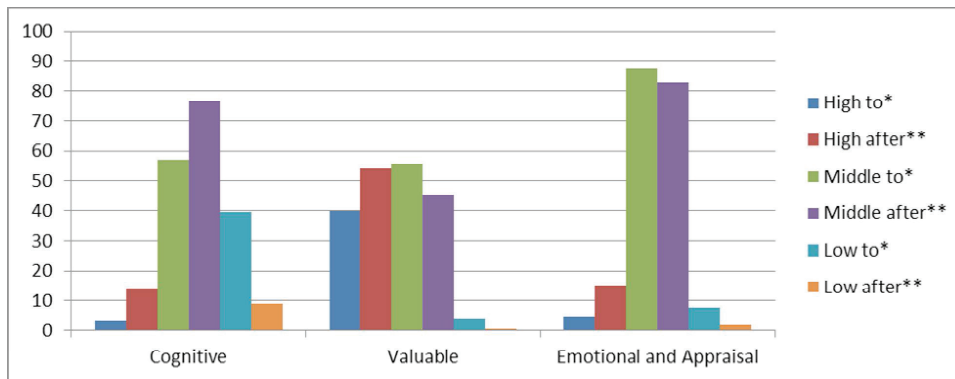
** – data obtained after the forming stage of the experiment (in the second segment of data).

Note: * – data obtained before the forming stage of the experiment (in the first segment of data); ** – data obtained after the forming stage of the experiment (in the second segment of data).

Fig. 1. Level of formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities before and after the forming stage of the experiment, by components (experimental group)

By comparing the results obtained after the forming stage of the experiment, changes can be traced that have occurred in the levels of the formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities. In the experimental group, the changes are more significant than in the control group. Thus, in the experimental group (Fig. 1) the number of students with a high level of tolerance increased by 14.23%, while in the control group (Fig. 2) – by 2.77%. The number of students with low tolerance in the experimental group decreased by 15.48%, while in the control group – by 0.66%.

Note: * – data obtained before the forming stage of the experiment (in the first segment of data); ** – data obtained after the forming stage of the experiment (in the second segment of data).

Fig. 2. Level of formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities before and after the forming stage of the experiment, by components (control group)

Comparison of the data before and after the forming stage of the experiment shows that the experimental group reports a significant increase in the average value, compared to the control one: in the experimental group it is increased by 0.26 on average, while in the control group – by 0.03. Although in the control group the formation of students' tolerance towards children with disabilities is observed, but the transition to a higher level is negligible.

Another step in the quantitative analysis of the empirical data was to clarify the relationship between the indicators of scales in the Express questionnaire "Tolerance Index" and those of Schwartz's "Portrait Values Questionnaire" (PVQ) and the "Knowledge of Tolerance" test. Below there are statistically significant linear correlation data according to Pearson. The results obtained were processed using the STATISTICS software (version 11.0).

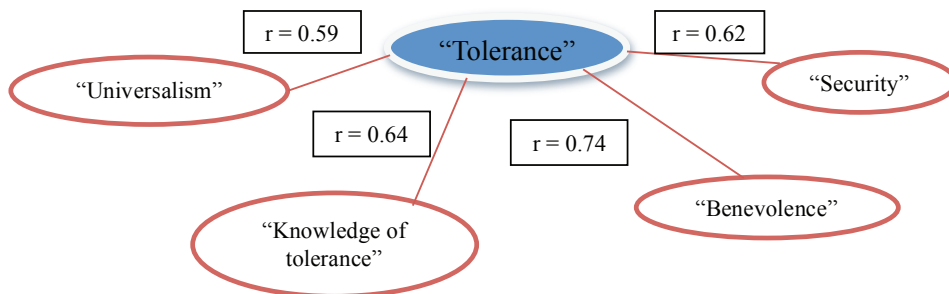
Table 3

Correlation relationships in the groups of subjects

Character 1	Correlation coefficient	Character 2
Tolerance	$r=0.59^*$	universalism
	$r=0.62^*$	security
	$r=0.64^*$	knowledge of tolerance
	$r=0.74^*$	benevolence
	$r=-0.51^*$	power
	$r=-0.57^*$	conformity
	$r=-0.66^*$	hedonism

Note: * - $p \leq 0.01$.

Thus, as shown in Table 3, in the experimental and control groups the following direct correlation relationships between the scales were recorded: "tolerance" - "universalism" ($r=0.59$), "security" ($r=0.62$), "knowledge of tolerance" ($r=0.64$), "benevolence" ($r=0.74$) (Fig. 3.).

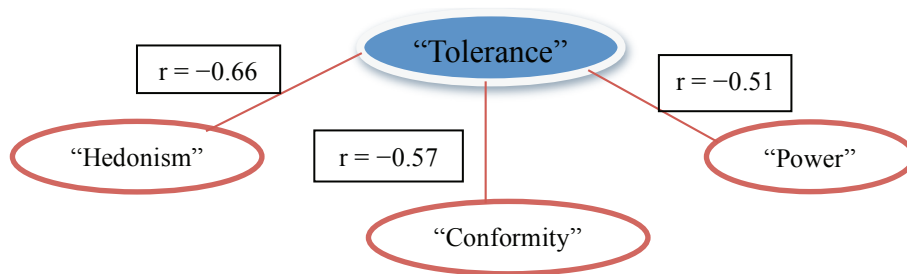

Fig. 3. Direct correlation relationships

This result is quite obvious, since the formation of a tolerant attitude in students towards children with disabilities depends, first of all, on their knowledge about tolerance, about peculiarities of life and problems faced by children with disabilities. Besides, it also depends on harmony, stability, sense of security of the students themselves. Not only their own security, but also the security of loved ones, national security and peace are important to them. Harmony, order and purity are no less valuable to such people; they are more than others prone to pedantry. The basis of benevolence is beneficence aimed at

ensuring the well-being of loved ones. People who prefer values of benevolence most often care about the happiness and well-being of people close to them – family members, friends, co-workers and colleagues. Such people value loyalty, honesty, friendliness and responsibility; they try to support the people they love and respect. The value of universalism has a motivational purpose – understanding, protecting the well-being of all people and nature. For those who share the values of universalism, justice and equality for all people on earth are extremely important. Most often, these people are active fighters for justice and equality of rights, often defending the interests of national and sexual minorities, vulnerable groups of the population. These people can fight for a healthy lifestyle and for improving the environment on our planet. Most often they are involved in various social movements and public associations.

Also, the inverse correlation relationships between the scales are determined: “tolerance” – “power” ($r = -0.51$), “conformity” ($r = -0.57$), “hedonism” ($r = -0.66$) (Fig. 4.).

Fig. 4. Inverse correlation relationships

The more a person is focused on the value of power, the desire to accumulate material resources, money, and occupy leading positions, the lower his/her tolerance index. Conformal behaviour is observed: it is important to act in accordance with social expectations and standards. Such people are not ready to let a disabled person into their environment. In their view, such children should attend specialized institutions. As for the value of hedonism, the goal here is pleasure, sensual satisfaction. People who are prone to hedonism attach great importance to comfort, relaxation, good and healthy sleep and nutrition. It is important for them to have a good free time. Entertainment and leisure are essential in the life of such a person. They do not think about the problems and concerns of others.

Conclusions

Ukraine is working its way towards involving people with disabilities in active public life, as the EU countries have done, however, faced with the challenge of forming a tolerant attitude towards children with disabilities in society as a whole and among professionals who work with this category of people. This is especially important for students of pedagogical specialties during their professional training, since tolerance characterises the professional activity of educators from the perspective of child-centred and humanistic pedagogy, especially when dealing with children with disabilities. Therefore, new forms of working with students are important, such as media-psychological technologies, which, through the use of various media based on reflexive interaction with media-psychological factors, contribute to a conscious change in the attitude of the individual towards children with disabilities.

During the research and experimental work, in the experimental group the number of students with a low level of formed tolerance towards children with disabilities decreased, while the number of students with a high level of formed tolerance for children with disabilities increased. In the control group, where no purposeful work was carried out to develop students' tolerance towards children with disabilities, the indicators did not change significantly.

Based on the comparative analysis of the assessments according to the key indicators of the formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities, we can conclude the effectiveness of the experiment conducted and its positive results.

After implementing systematic work with students using media-psychological technologies, students gained new competencies: the ability to work in an inclusive space, tolerantly perceive social, physical, mental differences, the ability to conduct professional activities in an inclusive environment, taking into account the specific characteristics of children with disabilities; to participate in the development and implementation of socially valuable activities, to develop social initiatives, social projects related to the provision of services to children with disabilities. The results allow us to conclude that the use of media-psychological technologies in the framework of the course "Fundamentals of Media Literacy" is effective, since the results of the second assessment confirmed the presence of positive dynamics in the experimental group, which is fully consistent with the theoretical provisions of our study and testify to the effectiveness of the formation of students' tolerance for children with disabilities using media-psychological technologies as part of the course "Fundamentals of Media Literacy".

References

- Barbelko, N. S. (2013). The relationship of intercultural tolerance with other cultural phenomena. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk: Pedagogical Sciences*, 10 (269), 245-253. State Institution "Taras Shevchenko NUL".
- Bondar, V. (2019). *Education for children with special needs: research and perspectives*. Retrieved from: http://www.fl-life.com/inclusion/?page_id=454
- Dehtyarenko, T. M. (2016). To the problem of professional and applied preparedness of graduates of higher educational institutions majoring in non-defectological specialties for work in the system of inclusive education. In: *Education for children with special needs: from institutionalization to inclusion* (pp. 92-93). Vinnytsia: "Planer" LLC.
- Kolupayeva, A. A. (2009). *Inclusive education: realities and perspectives: a monograph*. Kyiv: "Summit Book".
- Lipsky, D. & Gartner, A. (1997). *Inclusion and School Reform: Transforming America's Classrooms*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Lupart, J. (1998). Setting Right the Delusion of Inclusion: Implications for Canadian Schools. *Canadian Journal of Education / Revue Canadienne De L'éducation*, 23(3), 251-264. doi:10.2307/1585938
- McLuhan, M. (2002). *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*. New York: Gingko Press.
- Myronova, S. P. & Buyniak, M. G. (2006). The views of educators of special institutions on the problems of inclusive education. In: *Collection of scientific papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University* (pp. 16-23). Kamianets-Podilskyi: Medobory.
- On amendments to several legislative acts of Ukraine concerning protection of the rights of people with disabilities* (2017). Law of Ukraine. Retrieved from: https://rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62275.
- On social services*. (2018). Law of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
- Ostrovska, K. O. & Grabovska, S. L. (2011). Psychological features of the attitude of students of secondary schools towards inclusive education. In: *Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of NAPSU, XIII, part 5*. (pp. 77-85). Kyiv.
- Ostrovska, K., Ostrovskii I., & Korniat V. (2018). Paauglių, turinčių autizmo spektro sutrikimų, socialiniai ir profesiniai įgūdžiai [Social and Professional

- Skills of Adolescents with Autism Spectrum Disorders]. *Specialusis ugdymas / Special education*, 1(38), 61-105.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Shalin, V. (2002). Education and formation of the culture of tolerance. *History*, 11, 8-10.
- Soldatova, G. U. (1998). *Psychology of Interethnic Tension*. Moscow. "Smysl".
- Statistic data (2019). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/en/statistichni-dani>.
- Subashkevych, I. R. (2016). *Formation of value-semantic sphere of students majoring in pedagogics using media-psychological technologies*. Lviv.
- The Concept of Introduction of Media Education in Ukraine* (revised) (2016). Retrieved from: <http://osvita.mediasapiens.ua>
- UN Convention on the Rights of the Child (ratified by Law of Ukraine No. 1767-VI dated December 16, 2009).

**USING MEDIA-PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES TO FORM
TOLERANT ATTITUDE TOWARDS CHILDREN WITH
DISABILITIES IN PEDAGOGICAL SPECIALISTS IN THE PROCESS
OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING IN UKRAINE**

Iryna Subashkevych, Vira Korniat
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Summary

The article deals with the problem of professional training of specialists in pedagogical specialties in Ukraine, namely, at Ivan Franko National University of Lviv, for working with children with disabilities under conditions of inclusive education, which is useful not only for children with special needs, but also for their peers and parents, since such interaction contributes to the development of empathy, tolerance, an objective assessment of one's own capabilities, the formation of a realistic mind-set. It also contributes to the formation of such an educational environment in which both healthy children and children with disabilities feel comfortable.

The emphasis is placed on the need to improve the educational process at a higher educational institution in order to train competent staff ready to work with children with special needs. A comparative analysis of courses is presented, according to the curricula in different majors: major in "Pre-school Education" (012); major in "Primary education" (013); major in "Social Pedagogy" (6.010106) and "Social Work" (231) at the Department of Pedagogical Education, as well as the expediency of the introduction of media-psychological technology as a tool used to form a tolerant attitude towards this category of children, while teaching these courses.

The proposed media-psychological technologies (use of various means of information (written, printed, electronic, television, digital) and their influence on a person, his/her values and senses, affection and volition, individual-typological features, academic motivation, socialization, etc.), on basis of reflexive interaction with media-psychological factors (media preference, personal experience, sensitivity to media texts, critical thinking, identification with a media-person, emotionogenic nature of TV content, quality of a TV product, media preferences of friends and family, professional interest in TV content, co-creation), promote conscious change of one's attitudes to children with disabilities. This includes: awareness of the problems which children with disabilities and their relatives have in the process of their socialization; understanding of socio-psychological mechanisms (suggestion, imitation, persuasion, attraction, emotional contagion, group creativity, group power, internalization, adaptation) of the media's influence on the formation of a tolerant attitude towards children with disabilities; analysis of television content as a powerful tool for shaping the opinions of the wider public about children with disabilities.

The methods, procedure and results of studying the level of formation of students' tolerant attitude towards children with disabilities are described. In particular, the following techniques were used: the "Knowledge of Tolerance" test, Schwartz's "Portrait Values Questionnaire" (PVQ), and the express questionnaire "Tolerance Index". The experimental study was conducted on the basis of the Faculty of Pedagogical Education at Ivan Franko National University of Lviv among students majoring in: "Social work" (experimental group), "Pre-school Education" and "Primary education" (control group). 152 students participated in the pedagogical experiment.

A series of practical media products is proposed, which will enable students to implement an individual-typological approach to the integration of children with disabilities in general educational institutions of Ukraine through media practice. That is why, while training future educators to interact with children with disabilities, we should remember that the society is not always ready to

accept these children. For this purpose, the authors have selected a series of cartoons that can be used in various forms of work with parents and students to familiarize them with the peculiarities of this category of children and to reduce distrust. The proposed media content will promote the spread of inclusiveness in the educational environment, help free children with disabilities from the social isolation, develop their healthy interaction with “normal” children, as well as form a positive, patient, loyal attitude of other people around.

Comparison of the diagnostic results obtained before and after the forming stage of the experiment shows that the groups where the tolerant attitude towards children with disabilities was formed systematically, using the media-psychological technologies, reported a significant increase in the average, compared to the groups where such work was not carried out. The analysis of assessments, according to the key indicators of the formation of students' tolerance for children with disabilities, leads to the conclusion that our experiment was effective and it produced positive results.

Thus, the introduction of inclusive education in Ukraine has shown the acute problem of a lack of specialists ready to work with children with disabilities. This raised the question of the training of pedagogical specialists in accordance with the requirements of practice in a higher educational institution, the advanced training of teachers-practitioners in postgraduate education programs who will acquire relevant competencies and be able to provide high-quality educational services to children with disabilities in an inclusive educational environment.

Corresponding author: IRASUB@ukr.net